

До спеціалізованої вченої ради
ДФ 41.086.083
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

**опонента – к. ю. н., доцента Ступника Ярослава Валерійовича
на дисертацію Ісраєляна Аліка Олександровича
«Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з
примиренням винного з потерпілим»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Відгук складено на підставі вивчення рукопису дисертації А.О. Ісраєляна, а також опублікованих здобувачем праць за темою дисертації.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Кримінальна відповідальність у вигляді конкретного виду покарання служить уроком не тільки для особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а й прикладом для всіх інших членів соціуму. Проте, не завжди необхідно піддавати особу негативному державному осуду за вчинене, адже, за наявності певних обставин, доцільніше застосувати до неї звільнення від кримінальної відповідальності. Саме тому інститут звільнення від кримінальної відповідальності відіграє важливе значення на шляху досягнення цілей кримінального закону. Так, охоронна функція кримінального права забезпечується не лише заходами примусу, але й за допомогою заохочення, компромісу та примирення, що дає змогу частіше досягнути бажаного результату в розрізі конфлікту з меншими часовими та іншими затратами.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності, втілюючи принципи гуманізму та економії кримінальної репресії, є формою реагування правової держави на вчинення кримінальних правопорушень, альтернативою покарання та звільнення від покарання і його відбування. Звільнення від

кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим є ефективним засобом вирішення кримінально-правого конфлікту, адже в результаті взаємодії учасників конфлікту відбувається нейтралізація негативних наслідків, які настали в результаті вчинення кримінального правопорушення.

Однак, незважаючи на значний інтерес науковців до умов та підстав звільнення від кримінальної відповідальності, передбачених ст. 46 КК України 2001 року, механізм застосування цієї норми є недостатньо відпрацьованим. Комплексного теоретичного дослідження кримінально-правових аспектів примирення між особою, яка вчинила кримінальне правопорушення, та потерпілим в Україні, після прийняття нового кримінального законодавства, особливо в рамках доктрини, що спрямована на захист прав та інтересів потерпілих від кримінального правопорушення у кримінальному праві України, не здійснювалося. На разі залишається значна кількість остаточно невіршених та спірних питань, вирішення яких усуне існуючі наразі складнощі реалізації вказаної норми.

У комплексі теоретична та практична важливість вирішуваних проблем, спрямованість рекомендацій, сформульованих А. О. Ізраєлянном, характер і значущість обговорюваних питань, а також нерозробленість проблеми в юридичній літературі й обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність забезпечується кількома чинниками – широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази, критичним аналізом матеріалів правозастосовної практики, веденням коректної полеміки, вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила автору повністю виконати поставлені ним дослідницькі завдання. Їх реалізацію підтверджує й аналіз загальних висновків по дисертації.

Сформульовані автором у науковій роботі основні положення, висновки та рекомендації, в тому числі й ті, що віднесені ним до наукової новизни, мають

відповідний рівень обґрунтованості. Це стало можливим завдяки використанню широкого кола наукової вітчизняної та зарубіжної літератури, результатів емпіричних досліджень. Рецензована дисертація має достатньо високої якості науковий апарат, матеріал викладений чітко, доступно і юридично грамотно. Позиції, які відстоює автор, ґрунтуються на наявних досягненнях кримінально-правової доктрини України, положеннях суміжних дисциплін. Запропоновані автором наукового дослідження висновки та пропозиції, підтверджуються фактами, критичним аналізом нормативних приписів законодавства, і висловленими в юридичній літературі позиціями вчених юристів з даного питання.

Позитивно оцінюючи актуальність дослідження А. О. Ізраєляна, необхідно також відзначити, що тема дисертації узгоджена з положеннями плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стан, тенденції та перспективи розвитку кримінального права у ХХІ столітті» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Як вбачається з тексту дисертації, А. О. Ізраєлян є сумлінним науковцем, який вміє логічно викладати та аналізувати теоретичний, практичний і законодавчий матеріал, формулювати виважені та узагальнені висновки, застосовувати різноманітні **методи наукового пізнання**. Методологічну основу дисертації складають загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень, зокрема: діалектичний метод використовувався у всіх підрозділах роботи під час аналізу теоретичних і прикладних проблем звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. За допомогою системного методу було досліджено положення чинного КК України та інших законодавчих актів у контексті аналізу підстав звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з

потерпілим. Догматичним методом автор послуговувався під час тлумачення нормативного змісту положень законів. Герменевтичний метод використовувався під час розробки пропозицій щодо уніфікації термінології, а також формулюванні пропозицій змін до КК України. Широко використовувалися також методи вивчення документів і статистичний метод. За допомогою методу моделювання, автором ініційовані законодавчі новели, що можуть використовуватися для вдосконалення положень КК України у сфері звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, а також сформульовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення відповідної судової практики.

Репрезентативною виглядає **емпірична база дослідження**, яку становлять результати вивчення та узагальнення судової практики у справах про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим, що були розглянуті судами України; узагальнення судової практики, здійснені ВСУ, ВССУ.

Взагалі використання матеріалів правозастосовної практики заслуговує схвальної оцінки. По-перше, текст дисертації містить значну кількість посилань на конкретні процесуальні акти правозастосування, за допомогою яких вдало ілюструються законодавчі і теоретичні положення. По-друге, використання матеріалів правозастосовної практики набуло у дисертації вигляду узагальненого аналізу відповідних матеріалів та оперування одержаними внаслідок цього аналізу даними у підтвердження обстоюваних підходів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих автором працях. Основні висновки та положення дисертаційного дослідження оприлюднені у одинадцяти публікаціях, у тому числі чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, двох статтях, опублікованих у науковому виданні іноземної держави з наряду, за яким підготовлено дисертацію, а також 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. У сукупності друковані роботи здобувача достатньо повно відображають зміст

основних положень і висновків його дисертаційного дослідження та дозволяють науковій громадськості ознайомитися із ними.

Хочу наголосити на тому, що результати дисертаційного дослідження можуть бути доведені до відома наукової громадськості шляхом опублікування монографії.

Результати дисертації **пройшли відповідну апробацію**, підсумки розроблення проблеми в цілому, окремих її аспектів, одержані узагальнення й висновки були оприлюднені дисертантом на міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації» (м. Одеса, 26 жовтня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі» (м. Київ, 1 березня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальне правопорушення: національний та зарубіжний виміри» (м. Одеса, 24 травня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.).

Практичне значення отриманих результатів не викликає сумнівів, оскільки згідно з представленими матеріалами, основні її результати та надбання можуть бути використані і вже використовуються: у науково-дослідній сфері – для подальших теоретичних досліджень та удосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності; у правотворчій сфері – у процесі подальшого вдосконалення кримінального законодавства України щодо інституту звільнення від кримінальної відповідальності, а також при розробці правових актів, пов'язаних з інститутом примирення сторін; у правозастосовній практиці – для формування єдиної судової практики застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим; у навчально-методичній роботі – при підготовці підручників, навчальних посібників та науково-методичних рекомендацій з кримінального права (Акт провпровадження результатів

дисертації у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія»).

Визначаючи **наукову новизну** рецензованої роботи, слід вказати, що за характером і змістом розглянутих у ній питань вона є першою в Україні, у якій на дисертаційному рівні проведено комплексне і системне наукове дослідження сучасних проблем звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим за кримінальним правом України.

Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість, цілком достатні для роботи рівня дисертації на здобуття ступеня доктора філософії. Положення, які висуваються на захист, загалом вдало структуровані дисертантом відповідно до встановлених вимог, є новими або містять значну частку новизни.

До положень дисертації, що мають елементи новизни, належать, зокрема, такі результати дослідження:

1) обґрунтовано, що звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примирення винного з потерпілим є формою реалізації в рамках кримінального закону примирення як засобу вирішення кримінально-правового конфлікту;

2) доведено необхідність розширення сфери застосування ст. 46 КК України за рахунок нетяжких умисних злочинів, адже в результаті поділу кримінальних правопорушень на основі кримінально-процесуального критерію та механічних змін до ст. 46 КК України звузилась сфера застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим;

3) обґрунтовано, що при прийнятті рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим заборонено вимагати від особи визнання своєї вини;

4) удосконалено теоретичні положення щодо звільнення від кримінальної відповідальності як багатогранного самостійного інституту кримінального права, який реалізується поза інститутом кримінальної відповідальності, та є

заохочувальним заходом кримінально-правового характеру, проявом компромісу в рамках кримінальної юстиції, альтернативою кримінального примусу;

5) уточнено положення про можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим у разі вчинення «двооб'єктного кримінального правопорушення», яким шкода заподіюється не тільки потерпілому, а й інтересам суспільства чи держави, за умови, що обсяг шкоди не значний.

Дисертація містить низку інших аргументованих загальнотеоретичних і прикладних пропозицій, які сприймаються позитивно і можуть бути використані в процесі вдосконалення кримінального законодавства України та послужать основою для подальших наукових розвідок цієї проблематики.

Оформлення дисертації. Дисертація А. О. Ізраєляна оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою, у якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам.

Як будь-яка по-справжньому творча праця, дисертаційне дослідження А.О. Ізраєляна не позбавлене **дискусійних положень**. Тому загальна позитивна оцінка дисертації не виключає деяких зауважень і побажань, які носять рекомендаційний характер та можуть бути використані автором у подальших наукових дослідженнях.

1. Структура роботи видається традиційною, але в певній мірі залишає окремий спектр питань поза увагою автора. Проводячи комплексне

дослідження звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим видається також доречним звернення до зарубіжного досвіду. Автор лише згадує окремі кримінально-правові норми зарубіжних країн лише в контексті підрозділу 3.1. щодо питань потерпілих неповнолітніх. Так, з метою проведення порівняльно-правового аналізу було би цікаво звернути увагу на особливості урегулювання досліджуваного питання за кримінальним законодавством зарубіжних країн, можливо віднайти певні тенденції, їх взаємозв'язок із іншими соціальними та правовими явищами таких країн, встановити їх вплив на підстави та умови звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим.

2. Підрозділ 2.1. автором дослідження присвячений питанням передумов, підстав та умов звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. Дисертант у даній частині свого дослідження розглядає доктринальні визначення понять «підстава звільнення від кримінальної відповідальності», «умова звільнення від кримінальної відповідальності». Водночас, використовується редакція – «обставини», лише за наявності яких можливе звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим. Судження та висновки автора в частині співставлення та розмежування (чи навпаки ототожнення) «передумов», «умов», «обставин», «підстав» звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням з потерпілим подекуди є дещо суперечливими, несистемними, а тому було би цікаво дізнатися позицію автора з цього приводу більш чітко виражено та змістовно.

3. Автор дослідження пропонує тезу про те, що у результаті поділу кримінальних правопорушень на основі кримінально-процесуального критерію та механічних змін до ст. 46 КК України звузилась сфера застосування звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим. Вбачається доречним за можливості конкретизувати емпіричну підоснову даного твердження, як це проявляється на практиці.

4. Для надання більшої аргументованості теоретичних положень, які

досліджуються в роботі, надання їм більшої практичної спрямованості, було би доцільно більш ширше використовувати матеріали конкретних проваджень, які були вдало опрацьовані в роботі.

5. Автор відмічає при дослідженні суб'єктного складу звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням із потерпілим, що наявність законного представника ніяким чином не виключає того, що неповнолітній потерпілий реалізує своє право на примирення. Думка неповнолітнього потерпілого є вирішальною. При цьому, відмічається, що право на примирення у ст. 46 КК України – це особисте право потерпілого. Воно не може бути ніким присвоєне та не може бути нікому делеговане. У світлі цього та з урахуванням вікових особливостей неповнолітніх, на думку автора, коли вибір неповнолітнього в бік примирення йде врозріз з його власними інтересами, яким чином має вирішуватися питання про звільнення від кримінальної відповідальності?

Однак, перелічені дискусійні позиції складають підґрунтя для подальших досліджень та продовження роботи по удосконаленню наукової думки, підтверджують творчий характер праці, яка добре підготовлена і належним чином оформлена. Зауваження і побажання стосуються дискусійних питань, не впливають на високий науковий рівень дисертації, не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачем. Слід констатувати, що дисертант довів свою здатність самостійно здійснювати дослідження в галузі кримінального права, і аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що визначені в роботі дослідницькі завдання дисертантом було виконано.

Все вищезазначене дає підставу для наступного узагальненого висновку: дисертаційне дослідження Ізраєляна Аліка Олександровича на тему: «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим» відповідає спеціальності «Право». Воно є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має

істотне значення для науки кримінального права – розробка концептуальних положень науково-прикладної проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим на основі оновленого законодавства України, наукових підходів та узагальнення судової практики.

За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, рівнем наукової та практичної значущості отриманих результатів, а також за кількістю та обсягом публікацій дана робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 (зі змінами), а також Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року (зі змінами), а її автор **Ісраєлян Алік Олександрович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Опонент –

Завідувач кафедри кримінального права

та процесу юридичного факультету

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,

кандидат юридичних наук, доцент

Ярослав СТУПНИК

Підпис Ступника Я. В. засвідчую
Вчений секретар ДВНЗ «Ужгородський
національний університет»

Олена МЕЛЬНИК